

ITALYAN TILIDA ANTONIMIK KORRELATSIYALI MAQOLLARNING LINGVOMADANIY TAHLILI

SamDChTI, roman-german tillari fakulteti,

Italyan tili yoʻnalishi talabasi Saydullayeva. M. S

Ilmiy rahbar: Ispan va italyan filologiyasi kafedrasi,

italyan tili yoʻnalishi katta oʻqituvchisi B.M. Sadikova

Annotation:

This article presents a linguo-cultural analysis of Italian proverbs with antonymic correlations. Proverbs are viewed as a reflection of the people's worldview, values, and life experience, through which the Italian national mentality and social principles are revealed. The study examines the semantic, stylistic, and cultural functions of proverbs formed on the basis of antonymic relations. Some Italian proverbs are compared with their Uzbek equivalents to identify semantic similarities and differences. As a result, it is demonstrated that antonymic correlation serves as an important means of expressing life philosophy, diligence, wisdom, and honesty in Italian proverbs. The findings of this research are significant for studying Italian phraseological units, interpreting their cultural meanings in translation, and effectively applying them in intercultural communication.

Key words: Antonymic correlation, proverb and phraseological unit, linguo-cultural analysis, phraseological synonymy and antonymy, expression of worldview in proverbs, cultural semantics, intersection of linguistics and cultural studies.

Аннотация:

В данной статье представлен лингвокультурный анализ итальянских пословиц с антонимической корреляцией. Пословицы рассматриваются как отражение мировоззрения, ценностей и жизненного опыта народа, через которые раскрываются особенности национального менталитета и социальные установки

итальянцев. В исследовании анализируются семантические, стилистические и культурные функции пословиц, построенных на основе антонимических отношений. Некоторые итальянские пословицы сопоставлены с их узбекскими эквивалентами с целью выявления семантических сходств и различий. В результате показано, что антонимическая корреляция служит важным средством выражения жизненной философии, трудолюбия, мудрости и честности в итальянских пословицах. Результаты исследования имеют практическую значимость для изучения фразеологических единиц итальянского языка, правильной интерпретации их культурного содержания при переводе и эффективного использования в межкультурной коммуникации.

Ключевые слова: антонимическая корреляция, пословица, итальянский язык, лингвокультурный анализ, фразеология, народная мудрость.

Har bir xalqning tili - uning tarixiy tajribasi, madaniy qadriyatlari va dunyoqarashini ifoda etuvchi eng muhim vositadir. Shu ma'noda maqollar xalq tafakkuri, hayotiy kuzatuvlari va ijtimoiy tajribasining mujassam ko'rinishi sifatida tilshunoslikda alohida o'rin egallaydi. Maqollar nafaqat tildagi so'z boyligini, balki xalqning milliy ruhini, mentalitetini va qadriyat tizimini ham namoyon etadi. Til birliklari orasida antonimik korrelatsiyali maqollar alohida e'tiborga loyiq, chunki ular orqali xalq tafakkuridagi qarama-qarshiliklar, hayotdagi muvozanat va mantiqiy tahlil ifoda topadi. Bunday maqollar xalq donoligini qarama- qarshi ma'nolar orqali yanada kuchliroq ifodalaydi. Italyan tili frazeologiyasida ham antonimik mazmun asosida qurilgan maqollar keng uchraydi. Ular italyan xalqining mehnatsevarlik, halollik, donolik, sabr-toqat, ehtiyotkorlik kabi qadriyatlarini o'zida mujassam etadi. Shu sababli italyan maqollarining antonimik korrelatsiyasini lingvomadaniy jihatdan tahlil qilish nafaqat tildagi semantik jarayonlarni, balki xalq madaniyatining ichki mohiyatini ochib berishga xizmat qiladi. Mazkur maqolaning maqsadi - italyan tilidagi antonimik korrelatsiyali maqollarni lingvomadaniy nuqtai nazardan tahlil qilish, ularning ma'no, shakl va madaniy funksiyalarini aniqlash hamda o'zbek tilidagi maqollar bilan qiyosiy tahlil asosida umumiy xulosalar chiqarishdan iborat.

Til - bu nafaqat muloqot vositasi, balki xalqning madaniyati, dunyoqarashi va ijtimoiy qadriyatlarini aks ettiruvchi murakkab tizimdir. Maqollar esa tilning eng qadimiy frazeologik birliklaridan biri bo‘lib, xalq donoligi, tajribasi va me‘yorlarini o‘zida mujassam etadi. Ular xalq tafakkurining qisqa va ta’sirchan ifodasi sifatida ishlatiladi va ko‘pincha idiomatik va frazeologik shaklda uchraydi. [1] Antonimik korrelatsiya tushunchasi esa til birliklaridagi qarama-qarshi ma’nolarni ifodalaydigan munosabatlarni bildiradi. Bu hodisa, ayniqsa, maqollar va frazeologik birliklarda keng qo‘llanadi, chunki qarama-qarshiliklar orqali xalq donoligi yanada ta’sirli tarzda yetkaziladi. [2] Antonimlar mantiqiy ziddiyatni yaratish orqali matnning semantik tuzilishini mustahkamlaydi va nutqning ta’sirchanligini oshiradi.

Italyan tilida antonimik korrelatsiyali maqollar keng tarqalgan bo‘lib, ular xalqning mehnatsevarlik, halollik, donolik va hayot falsafasini ifodalaydi. *Masalan, Chi dorme non piglia pesci* (“*Uxlagan baliq tutmaydi*”) maqolida faol – dangasa, harakat – sustlik qarama-qarshiligi mavjud bo‘lib, italyan xalqining hayotiy tajribasi va dunyoqarashini aks ettiradi. Shuning uchun antonimik korrelatsiya hodisasi lingvomadaniy tahlilning markaziy elementi hisoblanadi, chunki u til va madaniyat o‘rtasidagi bog‘liqlikni ochib beradi.

Antonimlik - bu tildagi qarama-qarshi ma’noli so‘zlar orasidagi munosabatni bildiruvchi lingvistik hodisa bo‘lib, u mantiqiy ziddiyat orqali fikrni kuchaytiradi va matnning mazmunini yanada aniqlashtiradi. Antonimlar nafaqat so‘z darajasida, balki frazeologik birliklar, maqollar, adabiy matnlar va og‘zaki nutqda ham keng qo‘llaniladi. Tilshunoslikda antonimiya tushunchasi quyidagicha ta’riflanadi: ikki yoki undan ortiq leksik birliklar bir-biriga qarama-qarshi, ziddiyatli ma’noni bildiradi. *Masalan, o‘zbek tilida yaxshi – yomon, katta – kichik, oq – qora antonim juftliklar sifatida ishlatiladi, italyan tilida esa bene – male (yaxshi – yomon), grande – piccolo (katta – kichik), chiaro – scuro (yorug‘ – qorong‘u)* kabi misollar keltiriladi. [3]

Antonimlarning tildagi asosiy vazifalari: Ziddiyatni yaratish va ta’kid berish; fikrni mantiqan tushunarli qilish; matnning semantik boyligini oshirish; madaniy va axloqiy qadriyatlarni ifodalash, xususan maqolalarda. Maqolalarda antonimlik, odatda, xalq

donoligi va hayotiy tajribani qarama qarshiliklar orqali yanada tasirli shaklda yetkazish vositasi sifatida ishlatiladi. Masalan, italyan maqolida: “ *Il saggio cambia idea, lo stolto mai*” - “ *Dono firzni o'zgartiradi, ahmoq esa hech qachon.*” Bu yerda saggio - stolto antonim juftligi orqali xalq donoligi va tafakkur moslashuvchanligi ifodalanadi.[4]

Maqollar tilning eng qadimiy va boy frazeologik elementlaridan biri bo'lib, ular xalqning dunyoqarashi, qadriyatlari, axloqiy tamoyillari va hayotiy tajribasini o'zida mujassam etadi. Maqollar qisqa, lekin ta'sirchan shaklda xalq donoligini ifodalaydi va nutqning estetik va didaktik funksiyalarini bajara oladi. Maqollar ayniqsa, ziddiyat va antonimik munosabatlar orqali o'z ifodasini kuchaytiradi. Misol uchun, antonimik juftliklar (*faollik – dangasalik, halollik – hiyla, donolik – ahmoqlik*) orqali maqollar o'quvchida fikrni tez va aniq tushunish imkonini yaratadi. Bu esa xalq tafakkurida mantiqiy mulohaza yuritish, hayotiy tajribani qadrlash va axloqiy tamoyillarni shakllantirishga xizmat qiladi. Italyan tilida maqollar orqali xalqning mehnatsevarlik, ehtiyotkorlik, sabr-toqat, halollik kabi qadriyatlari ifodalanadi. Masalan: “ *Chi non risica non rosica*” - “ *Tavakkal qilmagan yutmaydi*” Bu maqol jasurlik va ehtiyotkorlik antonimligini aks ettiradi va italyan xalqining hayot falsafasini ifodalaydi.

Maqollar lingvomadaniy tahlilning asosiy obyekti hisoblanadi, chunki ular xalq donoligi, axloqiy tamoyillar va ijtimoiy qadriyatlarni qisqa va ta'sirchan shaklda ifodalaydi. Masalan, antonimik korrelatsiyali maqollar – faol-dangasa, halol-hiyla, jasur-qo'rqqoq kabi qarama-qarshi tushunchalarni o'z ichiga oladi va xalq mentalitetini ochib beradi. Shu tariqa, lingvomadaniy tahlil orqali tilning faqat grammatika va semantik jihatlari emas, balki madaniy va axloqiy kodlari ham ochib beriladi. Bu yondashuv, ayniqsa, antonimik korrelatsiyali maqollarni o'rganishda muhim ahamiyatga ega, chunki ular xalq tafakkuridagi qarama-qarshiliklarni va madaniy qadriyatlarni samarali aks ettiradi.

Italyan tilida maqollar xalqning dunyoqarashi, qadriyatlari va hayotiy tajribasini qisqa, lekin ta'sirchan shaklda ifodalaydi. Shu jumladan, antonimik korrelatsiyali maqollar ikki qarama-qarshi tushunchani (faollik-dangasalik, jasurlik-qo'rqqoqlik,

halollik-hiyla, donolik-ahmoqlik) birlashtiradi va ular orqali xalq donoligi kuchaytiriladi.

Antonimik korrelatsiyali maqollar faqat qarama-qarshi tushunchalarni ta'kidlamaydi, balki ularning madaniy va tarbiyaviy ahamiyatini ham oshiradi. Maqollar orqali italyan xalqining mehnatsevarlik, jasurlik, halollik, donolik, sabr-toqat kabi qadriyatlari yoritiladi. Shuningdek, antonimik munosabatlar xalq tafakkuridagi qarama-qarshiliklarni mantiqan tartibga solish va hayotiy tajribani umumlashtirish vositasi sifatida ishlatiladi. Maqollar lingvomadaniy tahlil orqali tilda mavjud madaniy kodlar va xalq dunyoqarashini aniqlash imkonini beradi. Shu sababli italyan antonimik maqollari nafaqat lingvistik, balki madaniy jihatdan ham o'rganishga arziydi.

Antonimik korrelatsiyali maqollar faqat qarama-qarshi tushunchalarni ta'kidlamaydi, balki ularning madaniy va tarbiyaviy ahamiyatini ham oshiradi. Maqollar orqali italyan xalqining mehnatsevarlik, jasurlik, halollik, donolik, sabr-toqat kabi qadriyatlari yoritiladi. Shuningdek, antonimik munosabatlar xalq tafakkuridagi qarama-qarshiliklarni mantiqan tartibga solish va hayotiy tajribani umumlashtirish vositasi sifatida ishlatiladi. Maqollar lingvomadaniy tahlil orqali tilda mavjud madaniy kodlar va xalq dunyoqarashini aniqlash imkonini beradi. Shu sababli italyan antonimik maqollari nafaqat lingvistik, balki madaniy jihatdan ham o'rganishga arziydi.

Italyan maqollarini tematik jihatdan bir nechta guruhga ajratish mumkin: Mehnat va dangasalik; *“Chi dorme non piglia pesci” — “Uxlagan baliq tutmaydi.”* Bu maqol faol va dangasa qarama-qarshiligini ifodalaydi va italyan xalqining mehnatsevarlik qadriyatini aks ettiradi.

Jasurlik va qo'rqoqlik; *“Chi non risica non rosica” — “Tavakkal qilmagan yutmaydi.”*– Maqol tavakkal va ehtiyotkorlik antonimligini ko'rsatadi, hayotiy tajriba va muvozanatni o'rgatadi.

Italyan antonimik korrelatsiyali maqollarini o'zbek tilidagi maqollar bilan solishtirish orqali ularning semantik va madaniy xususiyatlarini aniqlash mumkin. Bu yondashuv til va madaniyat o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni ko'rsatadi va lingvomadaniy tahlilning muhim qismini tashkil qiladi. Semantik o'xshashliklar: O'zbek va italyan maqollari ko'plab holatlarda hayotiy tajriba va axloqiy qadriyatlarni bir xil shaklda

ifodalaydi: *Mehnatsevarlik va dangasalik, Italian: Chi dorme non piglia pesci — “Uxlagan baliq tutmaydi.”*

O‘zbek: O‘tirgan o‘tirganini qiladi, yurgan yuragini topadi.

Ikkala maqol ham faoliyat va dangasalik antonimligini aks ettiradi, ishlash va harakat qilish qadriyatini yoritadi. *Jasurlik va qo‘rqoqlik, Italian: Chi non risica non rosica - “Tavakkal qilmagan yutmaydi.” O‘zbek: Qo‘rqoq eshikni ochmaydi, jasur eshikni ochadi.* Qarama-qarshi tushunchalar - tavakkalchilik va qo‘rqoq bo‘lish - har ikkala xalq tafakkurida muhim qadriyat sifatida namoyon bo‘ladi. *Halollik va hiyla, Italian: Meglio povero che ladro — “O‘g‘ridan ko‘ra kambag‘al bo‘lgan afzal.” O‘zbek: Halol boylik xursand qiladi, hiyla boyligi esa yo‘q qiladi.* Bu maqollar halollik va hiyla antonimini ifodalaydi, axloqiy qadriyatlarni aks ettiradi. Shu tarzda, qiyosiy tahlil orqali antonimik korrelatsiyali maqollarda xalq tafakkuri, qadriyat tizimi va madaniyatlararo farqlar aniq ko‘rinadi. Bu tahlil italyan frazeologiyasining semantik boyligi va xalq dunyoqarashini chuqurroq tushunishga yordam beradi.

Italian maqollari xalq madaniyati va tarbiyasining muhim vositasi hisoblanadi. Ular hayotiy tajriba, axloqiy qadriyatlar va xalq donoligini qisqa va ta’sirchan shaklda ifodalaydi. Maqollar orqali italyan xalqining mehnatsevarlik, halollik, jasurlik, ehtiyotkorlik va sabr-toqat kabi fazilatlarini targ‘ib qilinadi. Shuningdek, antonimik korrelatsiyali maqollar qarama-qarshi tushunchalar orqali hayotiy saboqlarni o‘rgatadi, mantiqiy fikrlashni rivojlantiradi va xalq tafakkurida axloqiy mezonlarni mustahkamlaydi. Shu tariqa, italyan maqollari nafaqat lingvistik boylik, balki madaniy meros va tarbiyaviy vosita sifatida ham ahamiyatga ega.

Ilmiy izlanish davomida italyan tilidagi antonimik korrelatsiyali maqollar mazmuni, ularning madaniy semantikasi va xalq dunyoqarashidagi o‘rni o‘rganildi. Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, yaxshi-yomon, aqlli-nodon, mehnat-dangasa kabi antonimik juftliklar italyan xalqining asosiy axloqiy qarashlari va hayotiy tajribasini ifodalovchi muhim lingvomadaniy birliklardir. Italian va o‘zbek maqollarini qiyoslash natijasida har ikki xalqda halollik, mehnatsevarlik, donolik kabi universal qadriyatlar birdek ulug‘lanishi aniqlangan bo‘lsa-da, italyan maqollarida pragmatik yondashuv, o‘zbek maqollarida esa

didaktik-ma'naviy ohang kuchliroq ekanligi belgilandi. Umuman olganda, italyan maqollaridagi antonimik korrelatsiyalar xalqning madaniy tajribasini, dunyoqarashini va qadriyatlarini aks ettiruvchi muhim vosita bo'lib, ularni o'zbek maqollari bilan taqqoslash madaniyatlararo o'xshashlik va farqlarni yoritishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Apresjan J.D. (2000). Regular Polysemy: An Outline of the Theory of Lexical Semantics. Moscow: Nauka, 2000. - 45–60 p.
2. Mel'čuk I.A. Meaning-Text Theory. Amsterdam: John Benjamins, 1998. 120–135 p.
3. Apresjan J.D. Regular Polysemy: An Outline of the Theory of Lexical Semantics. Moscow: Nauka, 2000. 45–50 p.
4. Mel'čuk I.A. Meaning-Text Theory. Amsterdam: John Benjamins, 1998. 125–130 p.
5. Соболев, В.В. Фразеология и лексикология: Учебное пособие. Москва: Просвещение, 2005. 20-87 с.
6. Nurmuhamedov Yu. Frazеologik birliklarning lingvomadaniy xususiyatlari. Samarqand, Samarkand State University, 2021. ISBN: 978-9943-6647-1-5.